

3. rodinněprávní symposium
Justiční akademie

na téma

Střídavá péče

Ve dnech 13. a 14. Listopadu 2019 se v Kroměříži uskutečnilo 3. rodinněprávní symposium JA na téma „Střídavá péče“. Rodinněprávní symposium je odborná platforma, která si klade za cíl diskutovat - napříč profesemi a stupni soudní soustavy, včetně soudu Ústavního a Nejvyššího - o typových případech rodinného práva a nalézat modelová řešení, která by odpovídala požadavkům kladeným na moderní opatrovnickou justici.

Symposia se zúčastnili:

Mgr. Petr Fučík, Ph.D., Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně

Mgr. Martina Grochová, Ph.D., Justiční akademie

JUDr. Jaromír Jirsa, Ústavní soud

JUDr. Ingrid Kaliňáková, Krajský soud v Prešově

JUDr. Tomáš Lichovník, Ústavní soud

JUDr. Hana Nová, Obvodní soud pro Prahu 8

Mgr. Vladimír Polák, Okresní soud v Novém Jičíně

JUDr. Lubomír Ptáček, Nejvyšší soud

JUDr. Soňa Soukupová, Okresní soud v Chrudimi

JUDr. Renáta Šínová, Právnická fakulta Univerzity Palackého Olomouc

JUDr. Lenka Westphálová, Právnická fakulta Univerzity Palackého Olomouc

Závěry 3. rodinněprávního symposia pořádaného Justiční akademií v Kroměříži

Téma: Střídavá péče

- Základní potřebou dítěte je mít a rozvíjet vztahy s oběma rodiči. Případné narušení vztahu k jednomu z rodičů je jedním z nejzávažnějších následků rozpadu rodiny.
- Potřebu dítěte mít a rozvíjet vztah s oběma rodiči po rozpadu jejich svazku zpravidla naplní takové uspořádání poměrů dítěte, při kterém jsou do života dítěte ekvivalentně zapojeni oba rodiče. O tom je vhodné rodiče edukovat.
- Až na výjimky nemá na duševní zdraví dítěte a jeho další vývoj negativní dopad samotná forma péče, ale především intenzivní konflikt jeho rodičů, zejména ten konflikt, který bezdůvodně směřuje k narušení vazby dítěte k jednomu z nich.
- Neochota či neschopnost rodičů vzájemně komunikovat, ani jejich partnerský konflikt nejsou apriori kontraindikací střídavé péče. To platí i o nesouhlasu jednoho rodiče se střídavou péčí.
- Jsou to primárně rodiče, kdo rozhodují o osudu svého dítěte.
- Stát je povinen v rámci pozitivního závazku na ochranu rodinného života poskytnout rodičům podporu při deeskalaci rodičovského konfliktu a při snaze o nalezení takové úpravy poměrů k jejich dítěti, která bude v jeho nejlepším zájmu.
- Interdisciplinární spolupráce zúčastněných subjektů (soudy, orgány sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovník, poskytovatelé odborné pomoci) se jeví jako vhodná metoda podpory rodičů při řešení věcí rodinného práva soukromého.
- Při rozhodování o svěřením dítěte do péče soud v rámci zákonných kritérií může zohlednit též, jakým způsobem rodiče přistoupili k doporučené a uložené odborné pomoci; zda po ošetření emocí a proběhlé edukaci dokáží lépe zohlednit zájem dítěte; faktické projevy rodičovských kompetencí zaznamenané před soudem, orgánem sociálně-právní ochrany dětí a poskytovateli odborné pomoci; jak rodiče dodržují zatímní dohody popř. dříve vypracovaný rodičovský plán.

Komentář k závěrům 3. rodinněprávního sympozia pořádaného Justiční akademií v Kroměříži

Téma: Střídavá péče

Základní potřebou dítěte je mít a rozvíjet vztahy s oběma rodiči. Případné narušení vztahu k jednomu z rodičů je jedním z nejzávažnějších následků rozpadu rodiny.

K tomuto závěru došlo již 1. rodinněprávní symposium Justiční akademie, které projednávalo téma protiprávní změny bydliště nezletilého dítěte jedním z jeho rodičů. Uvedlo, že:

Z dostupné odborné literatury zcela bezpochybně plyne, že omezení styku s jedním z rodičů nebo dokonce jeho vyloučení z výchovy, byť dočasné, má v situaci rozpadu rodiny, z hlediska dalšího vývoje dítěte a jeho budoucího života nejvíce negativní a v některých případech i devastující následky. Nepřítomnost jednoho rodiče ve výchově je sama osobě rizikovým faktorem pro další negativní jevy, jako je zanedbávání, týrání, ale též zvyšuje riziko budoucí sociální maladaptace atp.

Rozpad rodiny je konsenzuálně hodnocen jako situace s vysoce traumatickým potenciálem, který může mít negativní a komplexní dopad na duševní stav dítěte i jeho vývoj. Přesto lze rodičům i dítěti u řady obtíží – např. adaptační obtíže, zvýšená depresivita, neurotické obtíže atp. nabídnout konkrétní a efektivní pomoc. Toto se ovšem nevztahuje na narušený vztah dítěte k jednomu z rodičů, zvláště v situaci intenzivního rodičovského konfliktu. V těchto případech nejsou známy efektivní programy nápravy těchto vztahů a většina pokusů o terapii je v praxi i v dostupných studiích neefektivní.

Narušený vztah k jednomu (nebo event. oběma rodičů) přitom může velmi vážně ovlivnit nejen aktuální psychický stav dítěte, ale též i jeho další vývoj a dospělý život – ve smyslu zvýšeného výskytu duševních potíží, problémů se sociální adaptací, navažováním vztahů a schopností udržet funkční vztah a rodinu atp. V tomto smyslu je nezbytné možnému narušení vztahu mezi dítětem a rodičem předcházet již od samého začátku rozpadu rodiny. Přičemž jedinou možnou prevencí je vytváření ekvivalentních možností rozvoje vztahu dítěte a rodiče.

Nad rámec shora uvedeného lze doplnit, že při rozpadu rodiny je dále potřebou nezletilého dítěte uchovat mu další vztahy (příbuzní, kamarádi ...) a zabezpečit mu čitelnost událostí a procesu změn, které ho obklopují.

Potřebu dítěte mít a rozvíjet vztah s oběma rodiči po rozpadu jejich svazku zpravidla naplní takové uspořádání poměrů dítěte, při kterém jsou do života dítěte ekvivalentně zapojeni oba rodiče. O tom je vhodné rodiče edukovat.

Dle Obecného komentáře č. 14 Výboru OSN pro práva dítěte, bod 67, výbor je toho názoru, že obecně je v nejlepším zájmu dítěte sdílená rodičovská péče. Při rozhodování ohledně rodičovských povinností je však jediným kritériem nejlepší zájem konkrétního dítěte. Jestliže zákon automaticky svěřuje dítě do péče jednomu, či oběma rodičům, děje se tak v rozporu se zájmem dítěte. Při posuzování nejlepšího zájmu dítěte musí soudce zvážit společně s ostatními faktory, které jsou k danému případu relevantní, i právo dítěte na zachování svých vztahů s oběma rodiči.

Podle § 907 odst. 1 občanského zákoníku, soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.

Podle § 865 odst. 1 občanského zákoníku, rodičovská odpovědnost náleží stejně oběma rodičům. Má ji každý rodič, ledaže jí byl zbaven.

Podle § 875 odst. 1 občanského zákoníku, rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče v souladu se zájmy dítěte.

Podle § 876 odst. 1 občanského zákoníku, rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče ve vzájemné shodě.

Je třeba vycházet z premisy, že zájmem dítěte je, aby bylo především v péči obou rodičů, kde každý z nich poskytuje dítěti láskyplnou péči a každý svým dílem přispívá k osobnostnímu vývoji dítěte (srovnej náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2482/13 ze dne 16. 5. 2014).

Péči, při které jsou do života dítěte ekvivalentně zapojeni oba rodiče, lze definovat tak, že se otec i matka ekvivalentním způsobem podílí na výchově svého dítěte a oba jsou dítěti ekvivalentním způsobem emočně i fyzicky dostupní. Ekvivalence přitom není míněna z časového hlediska (nejde o kvantitu stráveného času), nýbrž z již zmíněné emoční a fyzické dostupnosti, a zapojení do výchovy a běžných činností dítěte (jde o kvalitu stráveného času).

Na problematiku péče o nezletilé dítě při a po rozpadu soužití jeho rodičů je možno nahlížet z mnoha úhlů. Jde jednak o úpravu společenských vztahů, která je zcela v rukou zákonodárce. Jen zákonodárce může vymezit možné formy péče o nezletilé dítě a určit obecná kritéria pro rozhodování o nich. Na soudcích je potom interpretace norem a jejich aplikace v konkrétní soudní věci, přičemž se ukazuje jako přínosné, aby na řešení věci (nikoli v právním, nýbrž faktickém významu, tj. rodinné situaci) participovaly v rámci interdisciplinární spolupráce i jiné subjekty (orgány sociálně-právní ochrany dětí, poskytovatelé odborné pomoci). A protože rozpad rodiny má traumatický potenciál a může mít negativní dopad na duševní stav dítěte a jeho další vývoj, je zřejmé, že tato problematika zasahuje též do sféry psychologů; ať již v obecné rovině diskuzí o možných výhodách, nevýhodách a rizicích jednotlivých forem péče nebo v individuální práci s konkrétní rodinou či dítětem.

Cílem sympozia není doporučit nebo preferovat konkrétní formu péče o nezletilé dítě. To jednoduše ani není možné. Cílem je kriticky debatovat o postupech, kterými je možno v jednotlivých případech nalézat nejlepší zájem dítěte; o tom, v čem při konkrétním rozhodování bude spatřovat nejlepší zájem soudce a v čem bude nejlepší řešení rodinné situace pro dítě spatřovat psycholog; o tom, jak má nebo nemá stát ingerovat do rodinného života. Byť bylo jednoznačně řečeno, že není možno dát obecné doporučení o formě péče, je též zřejmé, čím je lákavá myšlenka vyjádřená např. v nálezu Ústavního soudu I. ÚS 1554/14 ze dne 30. 12. 2014: „Pokud oba rodiče projevují o dítě skutečný zájem a chtějí jej mít v péči a zároveň oba naplňují relevantní objektivní kritéria ve zhruba stejné míře, čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Evropské úmluvy ve spojení s čl. 32 odst. 4 Listiny a čl. 3 odst. 1 a čl. 18 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte vytváří presumpci ve prospěch střídavé péče. V následujícím závěru se symposium přihlásí k tezi, že až na výjimky nemá na dítě negativní dopad samotná forma péče, ale konflikt jeho rodičů. Rodičům, kteří využívají dítě jako zbraň ve vzájemném konfliktu, do jisté míry vyhovuje, že

nepanuje celospolečenská shoda na tom, jak by měly být po rozchodu/rozvodu rodičů upraveny poměry dítěte. Řád do této otázky (byť z pochopitelných důvodů) nevnaší ani judikatura Ústavního a Nejvyššího soudu. Pojem střídavé péče má negativní konotace, o společné toho rodiče moc nevědí; matka, která nežádá o svěřeni dítěte do své péče, pořád bývá částí společnosti stigmatizovaná. Lze se domnívat, že snahy o „jasné“ nastavení pravidel byly motivovány tím, aby se změnilo společenské vnímání (střídavé) péče, aby se vytvořil „rámec toho, co je normální“, aby se rodičům vzalo hřiště, na kterém se jinak odehrává jejich konflikt. S vědomím popsanych skutečností, se sympozium pokusilo o takový závěr, který bude mít co nejobecnější platnost. Závěr, že potřebu dítěte mít a rozvíjet vztah s oběma rodiči po rozpadu jejich svazku zpravidla naplní taková péče, při které jsou do života dítěte ekvivalentně zapojeni oba rodiče, odpovídá platné právní úpravě, relevantní judikatuře i obecných doporučením pedopsychologů. O tom by měli být rodiče vhodným způsobem poučeni, čemuž se bude věnovat jeden z následujících závěrů sympozia.

Lze doporučit, aby si v rámci nastavení interdisciplinární spolupráce při projednávání a rozhodování soudu ve věcech péče o nezletilé zúčastněné subjekty dohodly, v jaké fázi a kdo bude rodiče o vhodnosti ekvivalentního zapojení do života dítěte edukovat. Jde o naplnění pozitivního závazku státu na ochranu rodinného života.

Až na výjimky nemá na duševní zdraví dítěte a jeho další vývoj negativní dopad samotná forma péče, ale především intenzivní konflikt jeho rodičů, zejména ten konflikt, který bezdůvodně směřuje k narušení vazby dítěte k jednomu z nich.

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014, bod 44., v těchto situacích je nutno apelovat na rodiče, jejichž vztah se rozpadl, aby v samotném zájmu svých dětí se co nejvíce vynasnažili, aby děti rozpad jejich vztahu pocítily co nejméně. Ať již rodiče nejsou schopni se domluvit na ničem, alespoň v záležitostech dětí by měli upozadit své vzájemné neshody a nevráživost. Je tak primárně na rodičích, aby dbali nejlepšího zájmu dětí, kterým jistě je, jako absolutní minimum, absence přenášení vzájemných neshod mezi rodiči a jejich důsledků na děti.

Usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 650/14 ze dne 30. 4. 2014, závěrem si Ústavní soud dovoluje poznamenat, že jakkoliv mohou být obecné soudy při úpravě styku rodičů a dětí vedeny těmi nejlepšími úmysly, není v jejich silách, aby bez patřičné snahy obou rodičů vytvořily dítěti zcela harmonické výchovné prostředí, jelikož toto se vždy primárně odvíjí od vztahů mezi rodiči. Této své zodpovědnosti by si tedy rodiče měli být vědomi a tomu by také měli přizpůsobit své vzájemné vztahy při hledání kompromisního řešení k vytvoření ideálního výchovného prostředí pro své dítě.

Jelikož střídavá péče byla v části zemí praktikována již v poslední čtvrtině minulého století, je už možné pracovat s reprezentativními vzorky. V poslední době již jde stále častěji o meta-analýzy či obsáhlé přehledové studie desítek předešlých empirických výzkumů. Z nejnovějších jmenujme tři: Baude, Pearson, Drapeau (2016),¹ Nielsen (2018),² Steinbach

¹ Baude, A., Pearson, J., & Drapeau, S. (2016). *Child adjustment in joint physical custody versus sole custody: A meta-analytic review*. Journal of Divorce & Remarriage, 57, 338–360.

² Nielsen, L. (2018). *Joint Versus Sole Physical Custody: Children's Outcomes Independent of Parent–Child Relationships, Income, and Conflict in 60 Studies*, Journal of Divorce & Remarriage, 59:4, 247–281.

(2019).³ Stručně shrnuto, práce uzavírají svůj přehled konstatováními na škále pohybující se od bezvýhradného optimismu (Nielsen 2018) k opatrnému optimismu (Steinbach 2019). Pesimističtější Steinbach konstatuje, že i při skeptickém přístupu k výsledkům můžeme přinejmenším spolehlivě vyvrátit tezi, že by střídavá péče dětem škodila, spíše má v průměru mírně pozitivní výsledky (Steinbach 2019 p. 363). Nejhorší situace nastávají tam, kde se vyskytuje silný konflikt a jeho negativní působení vyrovnává pozitivní přínosy kontaktu s oběma rodiči: u těchto dětí tedy není pozitivní rozdíl ve vztahu k výlučné péči patrný a výsledky jsou srovnatelné s péčí jednoho rodiče. Ostatní děti však v průměru ze střídavé péče významně benefitují. Dále je třeba zdůraznit, že studie opakovaně vyvracejí představu, že hlavní problém střídavé péče by vězel ve střídání domovů. Empirické studie naznačují, že důležitějšími faktory jsou výchovné styly rodičů, jejich schopnost spolupráce a respektu a dále formování rodin vyššího pořadí s novými vztažnými osobami v roli nevlastních rodičů a nevlastních sourozenců. Řešení těchto postupných porozvodových proměn rodiny je pro zdárný vývoj dětí důležitější než jeden domov (a k zmíněným proměnám dochází v jakémkoliv typu uspořádání, takže jde zejména o srovnání odlišného vztahového zázemí, jež umožňuje se na změny adaptovat). Studie samozřejmě pracují s průměrnými trendy subpopulací a nemohou vyloučit individuální rozdíly i extrémní. V globálním pohledu však střídavá péče přináší pozitivní výsledky. Je třeba dodat, že většina současných studií pracuje s kontrolními proměnnými typu status rodiny, míra konfliktu a závažnost průběhu rozvodu. Daří se jim tedy vyloučit selektivní mechanismy, jež vedou k lepším výsledkům střídavé péče daným samotnými charakteristikami rodin, které ji volí.

Již bylo uvedeno, že rozpad rodiny má traumatický potenciál a může mít negativní dopad na duševní stav dítěte a jeho další vývoj. V případech, kdy je rozpad rodiny doprovázen intenzivním konfliktem rodičů, je negativní dopad na duševní stav dítěte téměř nevyhnutelný. Analýzou rozhodnutí Ústavního soudu, která se týkají např. střídavé péče, i každodenní zkušeností opatrovnických soudců, lze učinit závěr, že naprostá většina tzv. problémových věcí souvisí právě s intenzivním konfliktem, ve kterém je dítě zneužíváno jako zbraň, popř. s rodičovskou obstrukcí. Snaha o zamezení kontaktu s druhým rodičem, navádění dítěte, vytváření konfliktního prostředí, očerňování druhého rodiče, nařčení ze sexuálního obtěžování ... to jsou skutečnosti, které fakticky nejčastěji dopadají na dítě, přičemž forma péče je jen prostředkem pro vyrovnávání si účtů mezi otcem a matkou.

Přesto je možno v některých případech hovořit o skutečnostech, které kontraindikují určitou formu péče, a to nejčastěji střídavou, se kterou jeden z rodičů nesouhlasí. Judikatura Ústavního soudu zmiňuje kojení dítěte, v tomto případě by bylo možná vhodné vést diskuzi o věku, do kterého je dítě vhodné kojít. Je zřejmé, že v některých případech nebude možná určitá forma péče kvůli specifickému zdravotnímu stavu, velké vzdálenosti mezi bydlišti rodičů. Ústavní soud ve výjimečných případech aprobuje, že důvodem bránícím svěřením do střídavé péče je nevhodná komunikace rodičů. Této problematice bude věnována samostatná část závěrů symposia. Opakovaně bylo judikováno též o otázce stability výchovného prostředí.

³ Steinbach, A. (2019). *Children's and Parents' Well-Being in Joint Physical Custody: A Literature Review*. *Family Process* 58(2):353-369.

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1554/1430 ze dne 12. 2014, bod 29., obdobně **nepřipadá střídavá péče v úvahu v době, kdy je dítě kojeno.**

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1554/1430 ze dne 12. 2014, bod 31., Ústavní soud rovněž konstatuje, že i když jsou splněna výše uvedená čtyři kritéria (resp. vícero kritérií) u obou rodičů ve zhruba stejné míře, mohou nastat specifické okolnosti týkající se konkrétního dítěte, které brání jeho svěřeni do střídavé péče. Jinými slovy, střídavá péče by nebyla v souladu s nejlepším zájmem dítěte. Jde například o situace, v nichž by vzhledem ke **specifickému zdravotnímu či psychickému stavu dítěte** (např. pokud je dotčené dítě **nervově labilní** nebo má **Aspergerův syndrom**; k tomu usnesení sp. zn. I. ÚS 2441/13 ze dne 15. 12. 2014) střídavá péče představovala pro dítě nepřiměřenou zátěž. Stejně tak lze uvažovat ve výjimečných případech o nesvěřeni dítěte do střídavé péče v případech, kdy rodiče, jež jinak naplňují relevantní kritéria ve zhruba stejné míře, žijí ve **velmi velké vzdálenosti** od sebe, a to zejména v případech, kdy by tato velká vzdálenost mohla zásadním způsobem narušit školní docházku dítěte [judikatura Ústavního soudu k tomuto kritériu však zatím není plně rozvinutá; srov. například nálezy sp. zn. II. ÚS 1835/12 ze dne 5. 9. 2012 (N 152/66 SbNU 289); usnesení sp. zn. I. ÚS 2587/14 ze dne 23. 10. 2014; či nálezy sp. zn. I. ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014]. **Ve zcela výjimečných případech** může být důvodem bránícím svěřeni do střídavé péče i **nevhodná komunikace** mezi rodiči.

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 153/16 ze dne 26. 7. 2016, pokud jde však o rozhodování o změně péče, tak ta je možná pouze, pokud došlo k "zásadní změně poměrů" (viz nálezy sp. zn. I. ÚS 3216/13 ze dne 25. 9. 2014). V tomto nálezu Ústavní soud rozhodl, že i v případě předchozí dohody rodičů o péči o děti je nutno akceptovat, že takto nastavené poměry mohou již nadále mít přednost před jejich změnou z důvodu oprávněného zájmu na **stabilitě výchovného prostředí** dětí, které je pro blaho dětí důležitou hodnotou. Děti samy mohou být na nastavený režim navykly a nemusí být v jejich nejlepším zájmu jej měnit. Stálost výchovného prostředí pro děti je důležitou hodnotou, kterou je třeba chránit. Je však třeba zvážit, zda v konkrétních okolnostech každého případu je zájem na stálosti výchovného prostředí, jako součást nejlepšího zájmu dítěte, schopen převážit nad zájmy jednoho rodiče na stejný styk s dětmi jako druhý rodič. Stabilita výchovného prostředí totiž není abstraktní princip, který by byl hoděn ochrany sám o sobě, ale má být chráněn pouze v souvislosti s tím, zda skutečně je v nejlepším zájmu dítěte. Obecné soudy se tedy vždy musí zabývat otázkou, zda stabilita výchovného prostředí je v nejlepším zájmu dětí i v konkrétním posuzovaném případě.

Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 169/16 ze dne 24. 6. 2016, vyšetření nezletilé ukázalo, že **zvládá školní dualismus jen formálně** s velkým energetickým vypětím a na úkor své psychické pohody, což se projevuje např. věkově nepřiměřenou sebekontrolou v oblasti sdílení a striktním oddělováním svých dvou světů. Nezletilá dle znalkyně bagatelizuje nepříjemné pocity a zastírá je, případně potlačuje, hrozí jí tak ztráta kontaktu s emocemi, když negativní emoce jsou vnímány jako nepovolené. Střídavá péče realizovaná za stávajících podmínek není dle znalkyně v zájmu nezletilé, neboť tlak, kterému nyní nezletilá čelí, ji nepřiměřeně zatěžuje a poškozuje ve vývoji, nezletilá cítí vysoký podíl odpovědnosti za fungování střídavé péče, úzkostně se snaží uspět a vyhovět očekávání dospělých osob a nikoho nezklamát.

Usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3970/18, ze dne 18. 4. 2019, Ústavní soud ve své judikatuře přitom připouští vyloučení střídavé péče na základě **špatné komunikace rodičů**, pokud ani pokusy o nápravu ze strany soudů, např. nařízením mediace neměly na zlepšení komunikace vliv.

Nález ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2396/19 ze dne 29. 10. 2019, vhodné je poznamenat, že **negativní vztah dětí k přítelkyni či příteli jednoho z rodičů** může, a to i sám o sobě,

*představovat závažný důvod, který vylučuje střídavou péči i v situaci, kdy jsou u obou rodičů zhruba stejnou měrou naplněna subjektivní a objektivní kritéria, jež soudy zkoumají při rozhodování o péči o nezletilé (k nim viz bod 13.). Tento negativní vztah bude překážkou střídavé péče, **je-li setrvalý a intenzivní, není-li výsledkem manipulace s dítětem, ale výsledkem vlastního dlouhodobého vnímání dítěte, a přinesla-li by střídavá péče negativní důsledek, že by se děti pravidelně setkávaly s osobou (přítelem či přítelkyní některého z rodičů), k níž mají hluboký záporný vztah. Tomuto negativnímu důsledku je možno se vyhnout, pokud by rodič, k jehož příteli či přítelkyni mají děti záporný vztah, dokázal zajistit takový průběh střídavé péče, při němž by děti nepřišly do pravidelného kontaktu s takovým přítelem či přítelkyní.***

Většinou bude střídavou péči vylučovat situace, kdy by dítě mělo navštěvovat dvě základní školy. Tento závěr však není kategorický, neboť zejména ve věcech s mezinárodním prvkem je tato možnost přijatelná (dítě např. tráví polovinu roku v ČR a navštěvuje zde českou základní školu a polovinu roku v Mexiku a navštěvuje tamní školu).

Skutečnost, že o střídavé péči nebylo rozhodnuto z důvodů kojení dítěte (jeho věku), by následně nemělo bránit změně takového rozhodnutí s odkazem na existující stálost výchovného prostředí.

Neochota či neschopnost rodičů vzájemně komunikovat, ani jejich partnerský konflikt nejsou apriori kontraindikací střídavé péče. To platí i o nesouhlasu jednoho rodiče se střídavou péčí.

Určitá část rodičů není ani po maximální podpoře, které se jim dostane, schopna nebo ochotna zmírnit vzájemný konflikt. Za následek to má často buď nulovou, nebo velmi špatnou komunikaci. Jejich nezletilé děti jsou nuceny v takových podmínkách žít, přičemž stále platí závěr, že jejich základní potřebou je mít a rozvíjet vztahy s oběma rodiči a že případné narušení vztahu k jednomu z rodičů je jedním z nejzávažnějších následků rozpadu rodiny. Je zřejmé, že žádné soudní rozhodnutí (míněno o formě péče) v případech velmi intenzivních rodičovských konfliktů dítě před negativními následky rozpadu vztahu jeho matky a otce neochrání. Jednou ze zásadních otázek potom zůstává, jak právně potřebu dítěte mít a rozvíjet vztah s oběma rodiči upravit. Svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů ani rozhodnutím o střídavé péči se ve většině případů vztahy rodičů nezklidní, někdy právě naopak. Rodičovský konflikt a neschopnost komunikovat by měly být kontraindikací střídavé péče jen ve výjimečných případech (shodně shora citovaný nálezh Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1554/1430 ze dne 12. 2014, bod 31.) Právě ve vypjatých rodičovských sporech, v jejichž rámci se jeden z rodičů snaží znemožnit druhému zapojit se do života dítěte, může být rozhodnutí o střídavé péči jediným prostředkem prevence narušení vztahu dítěte s jedním z rodičů.

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1708/14 ze dne 18. 12. 2014, k možným rozporům mezi rodiči a chybějící komunikací mezi nimi Ústavní soud v minulosti uvedl, že za situace, kdy se oba rodiče o své děti aktivně zajímají, jsou stejnou měrou schopni a ochotni pečovat o jejich zdraví a tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj a kdy tyto děti mají k oběma rodičům stejně hluboký citový vztah, nelze střídavou výchovu vyloučit jen na základě hodnocení vztahů mezi rodiči. V případě nepřekonatelných rozporů mezi oběma rodiči pak musí obecné soudy aktivně usilovat o zlepšení jejich vztahu, a to například

prostřednictvím nařízení účasti na mediálním řízení či rodinné terapii v zájmu dětí; střídavou péčí nelze zamítnout jen proto, že se podle soudů rodiče mezi sebou nebyli schopni dohodnout na výchově dětí.

Nález ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2396/19 ze dne 29. 10. 2019, ve zcela výjimečných případech může být důvodem bránícím svěřením do střídavé péče i nevhodná komunikace mezi rodiči. Nevhodnou komunikací mezi rodiči je však nutné odlišit od nesouhlasu jednoho rodiče se střídavou péčí, který přípustným důvodem není [srov. náleze ze dne 17. 1. 2006 sp. zn. I. ÚS 238/05 (N 15/40 SbNU 123); výše zmíněný náleze sp. zn. I. ÚS 2482/13, bod 28., nebo náleze ze dne 25. 9. 2014 sp. zn. I. ÚS 3216/13 (N 176/74 SbNU 529), bod 26.]. Samotné problematice komunikace mezi rodiči se Ústavní soud ve své judikatuře již věnoval [srov. náleze ze dne 23. 2. 2010 sp. zn. III. ÚS 1206/09 (N 32/56 SbNU 363), bod 23.; náleze ze dne 2. 11. 2010 sp. zn. I. ÚS 2661/10 (N 219/59 SbNU 167), body 27. až 42.; náleze ze dne 22. 1. 2015 sp. zn. I. ÚS 2739/14, bod 18.]. Podle zmíněné judikatury nemůže pouhá absence komunikace mezi rodiči či její zhoršená kvalita vést k vyloučení střídavé péče, neboť v takovém případě by šlo v podstatě o ústupek vzájemné rivalitě rodičů, která jen sleduje „boj o dítě“ či případně trýznění druhého rodiče prostřednictvím dítěte. Vyloučením střídavé péče pouze na základě nevhodné komunikace by se tak otevíral prostor ke zneužití postavení rodiče, který měl doposud dítě svěřeno do péče. Rodiče by totiž podle Ústavního soudu neměli řešit své neshody bojem o dítě či jeho prostřednictvím, ale naopak hledět především na jeho zájem být v péči obou rodičů a hledat nevhodnější způsob, jak dítěti vytvořit harmonické a láskyplné prostředí, které mu umožní bez negativních vlivů jeho zájem uskutečňovat. Je však nesporné, že špatná či přímo konfliktní komunikace mezi rodiči může mít negativní vliv na osobnostní rozvoj dítěte. Proto ve výjimečných případech, kdy ani pokusy o nápravu ze strany soudů nevedly ke zlepšení komunikace, mohou soudy střídavou péčí vyloučit. Musí přitom zjistit, na straně kterého z rodičů leží příčina nevhodné komunikace, a zohlednit toto zjištění při svěřování dítěte do péče pouze jednoho z nich. Dítě by pak mělo být svěřeno do péče toho z rodičů, který je ochotný s druhým z rodičů komunikovat a nebránit mu ve styku s dítětem (výše zmíněný náleze sp. zn. I. ÚS 1554/14, bod 32. odůvodnění).

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2017, sp. zn. 21 Cdo 1852/2017, na shora uvedených závěrech nemůže nic změnit ani námitka matky, že určení otcovství navrhovatele brání i konfliktní vztahy mezi rodiči. V rozsudku ze dne 23. 8. 2017, sp. zn. 21 Cdo 1369/2015, Nejvyšší soud vyložil, že při míře zohlednění konfliktních vztahů mezi rodiči je třeba rozlišovat mezi řízením o popření a následném určení rodičovství, kdy jde o otázky statusové, a řízením, kdy se jedná o povinnosti a práva z rodičovské odpovědnosti. V statusových věcech je soudním rozhodnutím stanoven základ, z něhož se následně odvíjí ostatní složky povinností a práv mezi rodiči a dětmi, zahrnuje to i právo péče o dítě a styk s ním jako jednu - byť zásadní - složku rodičovské odpovědnosti. Je zjevné, že špatná či přímo konfliktní komunikace mezi rodiči může mít negativní vliv na osobnostní rozvoj dítěte. Nefunkční komunikace mezi rodiči je samozřejmě problematická a pro psychiku dítěte zatěžující, neboť se do poměrů dítěte přímo promítá. Proto nedostatky v komunikaci mezi rodiči a jejich konfliktní vztahy mohou, byť výjimečně, vést k tomu, že nebude rozhodnuto o střídavé péči rodičů, a místo toho bude dítě svěřeno do výlučné péče jednoho z rodičů, dojde k omezení styku nebo jinému omezení rodičovské odpovědnosti či jejího výkonu tak, aby poměry dítěte bylo možné uspořádat tak, aby se v co možně největší míře zamezilo konfliktům mezi rodiči, které mohou mít na dítě neblahý dopad.

Shora uvedené platí i o nesouhlasu jednoho rodiče se střídavou péčí (např. pro přesvědčení, že dítě má mít jen jednu postýlku). Blíže k tomu např. náleze Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS

2482/13 ze dne 26. 5. 2014, bod 28., Ústavní soud i ESLP rovněž opakovaně konstatovaly, že obecné soudy nemohou střídavou péčí vyloučit z důvodu, že s tímto způsobem výchovy jeden z rodičů nesouhlasí, protože chce mít dítě ve výlučné péči [viz náleží sp. zn. III. ÚS 1206/09 ze dne 23. 2. 2010 (N 32/56 SbNU 363), bod 23; náleží sp. zn. I. ÚS 266/10 ze dne 18. 8. 2010 (N 165/58 SbNU 421), body 24-29; či rozsudek ESLP ve věci Zaunegger proti Německu ze dne 3. prosince 2009 č. 22028/04, body 60 a násl.]. Na druhou stranu platí, že pokud nesouhlas rodiče není založen jen na zjevně iracionálním nebo nepřezkoumatelném důvodu, obecné soudy musí dostatečně zjistit důvody, proč daný rodič není ochoten s druhým rodičem na společné či střídavé výchově spolupracovat, přičemž za relevantní pak lze považovat jen takové důvody, jež jsou způsobitelné intenzivním způsobem negativně zasahovat do zájmu dítěte (viz body 28 a 29 náleží sp. zn. III. ÚS 1206/09) a aby případně přijaly opatření, která svěřením dítěte do společné či střídavé výchovy obou rodičů v budoucnu umožní.

Se závěry 1. – 4. vyslovili souhlas účastníci Panelové odborné diskuse na téma „střídavá péče“, která proběhla dne 1. 11. 2019 (pozn. protože další závěry již nemají výrazný přesah do jiných vědních oborů – jsou převážně právní, účastníci panelové diskuse se k nim nevyjadřovali).

Jsou to primárně rodiče, kdo rozhodují o osudu svého dítěte.

Má-li nezletilé dítě dva plně kompetentní a zcela svéprávné rodiče, měli by to být primárně oni, kdo o jeho osudu a budoucím životě rozhodují. K zásahu státu do rodinného života nezletilého dítěte a jeho rodičů by mělo docházet pouze, je-li to nezbytně nutné a v co možná nejmenším rozsahu. Tento závěr vyplývá zejména z čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (*Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života*), čl. 8 odst. 1 a 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (*1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. 2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.*).

Nález Ústavního soudu ve věci sp. zn. III. ÚS 2298/15 ze dne 15. 3. 2016, Ústavní soud zde vychází z premisy, že jsou to primárně rodiče, kdo rozhoduje o osudu svých dětí, a tudíž i ingerence státu by měla nastoupit pouze v těch případech, kdy je to skutečně nezbytně nutné. (Shodně náleží ve věci I. ÚS 153/16 ze dne 26. 7. 2016.)

Stát je povinen v rámci pozitivního závazku na ochranu rodinného života poskytnout rodičům podporu při deeskalaci rodičovského konfliktu a při snaze o nalezení takové úpravy poměrů k jejich dítěti, která bude v jeho nejlepším zájmu.

Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3765/11 ze dne 13. 3. 2012, body 29. a 30., ESLP již mnohokrát uvedl (viz např. rozhodnutí ve věci Fiala proti České republice ze dne 18. 7. 2006 a Bergmann proti České republice ze dne 27. 10. 2011), že základním cílem čl. 8 je sice ochrana jednotlivce před svévolnými zásahy orgánů veřejné moci, toto ustanovení však smluvnímu státu nenkládá jen povinnost zdržet se takových zásahů: tento spíše negativní závazek může být doplněn o pozitivní závazky, jež jsou pevně spjatý s účinným respektováním soukromého či rodinného života. ... Současně Ústavní soud byl nucen přihlídnout i ke specifickým podmínkám řízení ve věci péče o nezletilé, které jsou v obecné rovině

charakterizovány především jako sledování a chránění zájmů dětí, které převyšují zájmy ostatních účastníků řízení, byť je nepochybné, že zájmem společnosti je především vytvářet takové společenské, sociální a morální prostředí, aby ke konfliktu zájmů všech zúčastněných, tj. rodičů, nezletilých i jejich kolizních opatrovníků, nemuselo docházet.

Usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 438/05 ze dne 13. 12. 2006, Ústavní soud konečně zkoumal, zda zásah do základního práva stěžovatele ob stojí v testu proporcionality (přiměřenosti). Poznává, že z pozitivního závazku státu na poli ústavní garance a ochrany rodičovství a rodiny, resp. rodinného a soukromého života (srov. čl. 32 Listiny a čl. 8 Úmluvy) v kontextu projednávaného případu vyplývá, že soudy jsou povinny svěřenými procesními prostředky vytvářet předpoklady pro narovnání narušených vztahů mezi rodiči a dětmi, včetně prostředků donucení, může-li takové opatření vést ke sledovanému cíli a je-li přiměřené.

Jsou-li to primárně rodiče, kdo rozhodují o osudu dítěte a mají-li pro dobu po rozpadu jejich vztahu nalézt takovou úpravu poměrů k jejich dítěti, která bude v jeho nejlepší zájmu, je pozitivním závazkem státu na poli ústavní garance rodinného života vytvořit jim pro to předpoklady. Niž uvedená ustanovení zákona o zvláštních řízeních soudních a o sociálně-právní ochraně dětí k tomu vytváří právní prostor.

Podle § 474 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních, za účelem ochrany zájmu dítěte soud vede rodiče k nalezení smírného řešení. Soud může rodičům uložit na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smírném nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo jim nařídí setkání s poskytovatelem odborné pomoci, zejména odborníkem v oboru pedopsychologie.

Podle § 11 odst. 1 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, obecní úřad obce s rozšířenou působností pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě.

Podle § 12 odst. 1 písm. b) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, obecní úřad obce s rozšířenou působností může uložit rodičům povinnost využít odbornou poradenskou pomoc, pokud rodiče nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem.

Specifikem projednávání a rozhodování věcí péče soudu o nezletilé je velká míra emocí a neznalosti rodičů. Emoce souvisí s rozpadem vztahu rodičů nezletilého dítěte, právní povědomí veřejnosti o možnostech úpravy poměrů k nezletilým dětem je dle zkušeností opatrovnických soudců velmi nízké. Mají-li rodiče rozhodovat v nejlepší zájmu svého dítěte, měli by tak činit racionálně, se znalostí právní úpravy a vědomím o potřebách dítěte. Je na státu (soudech a orgánech sociálně-právní ochrany dětí), aby vytvořil rodičům prostor pro ošetření emocí (např. doporučením nebo uložením adekvátní odborné pomoci) a pro získání relevantních informací (edukace u orgánu sociálně-právní ochrany dětí či poskytovatele odborné pomoci, podpora při nalezení smírného řešení u soudu).

Interdisciplinární spolupráce zúčastněných subjektů (soudy, orgány sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovník, poskytovatelé odborné pomoci) se jeví jako vhodná metoda podpory rodičů při řešení věcí rodinného práva soukromého.

Bylo řečeno, že stát by se měl pokusit v rámci pozitivního závazku na ochranu rodinného života, ve věcech úpravy péče k nezletilým dětem, ošetřit emoce rodičů a odstranit jejich

neznalost o možnostech úpravy poměrů a o potřebách dětí. Tato činnost vyžaduje znalosti a dovednosti z oborů práva, sociálních prací, (pedo)psychologie. Ukazuje se jako vhodné a efektivní, když jednotliví odborníci sesít'ují své kompetence s cílem dosáhnout synergický výsledek.

Symposium nemá ambici doporučovat některou z konkrétních forem interdisciplinární spolupráce. Výběr té které formy bude většinou záležet na konkrétní situaci soudu, lokálních možnostech zajištění odborné pomoci, demografické struktury v soudním obvodu, vytíženosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí apod. Interdisciplinární spolupráce ve věcech péče soudu o nezletilé by však vždy měla naplňovat kritéria spravedlivého procesu. Jedná se zejména o rychlost soudního řízení, doporučované pomoci a intervencí; férovost procesu a jeho transparentnost; předvídatelnost soudního rozhodnutí a celkově předvídatelnost procesů a konečně snahu o to, aby se účastníci řízení mohli s rozhodnutí vnitřně ztotožnit. Všechny procesy, postupy a rozhodnutí musí být samozřejmě vedeny nejlepším zájmem konkrétního dítěte. Při setkávání soudů, které metodou interdisciplinární spolupráce projednávají a rozhodují spory rodičů o péči, výživě, styku a věcech pro dítě významných, již dochází k definování tzv. dobré praxe, tj. postupů, které se na soudech obecně osvědčily. Ve vztahu k rychlosti soudního řízení se jeví jako vhodné, aby rodiče měli možnost věc projednat v řádu týdnů. *Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 91/03 ze dne 7. 12. 2004, běh času totiž může mít nezvratné důsledky na vztah dítěte s rodičem, se kterým po tuto dobu nežije a soudy tedy musí, s využitím prostředků, které jim poskytují příslušné procesní předpisy, zajistit včasné rozhodnutí ve věci samé i za situace, kdy se na průtahách v řízení podílejí jeho účastníci.*

Pokud se týká férovosti (nestranného přístupu k oběma rodičům) procesu a jeho transparentnosti, lze doporučit, aby až na výjimky orgán sociálně-právní ochrany a poskytovatelé odborné pomoci jednali současně s oběma rodiči; osvědčila se společná schůzka rodičů u orgánu sociálně-právní ochrany dětí před jiným soudním rokem či prvním jednáním. Stejně tak je možné doporučit, aby oba rodiče dostávali stejné či obdobné otázky. Jako vhodná se jeví jednotná edukace rodičů o tom, jak bude celý proces probíhat; osvědčily se společné letáky a jiné materiály, které jsou rodičům předávány a popisy procesů na internetových stránkách soudů a dalších institucí. Předvídatelnosti soudního rozhodnutí je možno dosáhnout jednotnou edukací rodičů o hmotném právu (společný výkon rodičovské odpovědnosti v zájmu dítěte), o relevantní judikatuře Ústavního soudu a Nejvyššího soudu. Konečně snaha podpořit rodiče v tom, aby sami nalézali úpravu poměrů, která bude v nejlepším zájmu jejich dítěte, vede ve většině případů k pochopení rozhodnutí ve věci samé a k jeho vnitřní akceptaci.

Konkrétně ve vztahu ke střídavé péči, resp. obecně při rozhodování o péči o nezletilé dítě se jeví jako vhodné nepřístupovat „pouze“ k právnímu rozhodnutí o podaném návrhu (o formě péče), nýbrž ke snaze podpořit rodinu v hledání celostního řešení jejich situace. Opět jde o multidisciplinární pohled na rodinný život. Soustředění na právní formy péče samo o sobě může eskalovat konflikt rodičů. Proto může být vhodné zaměřit se při projednávání a rozhodování těchto věcí na psychosociální **koncept sdíleného rodičovství**. Jedná se o koncept, který vychází z platné právní úpravy rodičovské odpovědnosti s tím, že rodičům je poskytována podpora k tomu, aby dokázali vnímat a uspokojovat potřeby dítěte; aby vnímali, že se tyto potřeby věkem mění; aby umožnili dítěti participovat na svém životě; aby

rodičovskou odpovědností vykonávali společně a v souladu se zájmy dítěte. Faktickým výsledkem práce rodičů a práce s rodiči potom může být například sestavený rodičovský plán. V jeho rámci je možné neformálně upravit konkrétní výkon rodičovské odpovědnosti, a to v rozsahu výrazně převyšujícím možnosti soudní úpravy poměrů nezletilého dítěte. Jednoduše jde o to podpořit rodiče v budoucím nekonfliktním řešení rodinných věcí bez účasti státu, a to s důrazem na nejlepší zájem dítěte.

Při rozhodování o svěřeni dítěte do péče soud v rámci zákonných kritérií může zohlednit též, jakým způsobem rodiče přistoupili k doporučené a uložené odborné pomoci; zda po ošetření emocí a proběhlé edukaci dokáží lépe zohlednit zájem dítěte; faktické projevy rodičovských kompetencí zaznamenané před soudem, orgánem sociálně-právní ochrany dětí a poskytovateli odborné pomoci; jak rodiče dodržují zatímní dohody popř. dříve vypracovaný rodičovský plán.

Podle § 907 odst. 2 občanského zákoníku, při rozhodování o svěřeni do péče soud rozhoduje tak, aby rozhodnutí odpovídalo zájmu dítěte. Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zájem dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vřady v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.

Podle § 907 odst. 3 občanského zákoníku, soud při rozhodování o svěřeni dítěte do péče dbá rovněž na právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, na právo druhého rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti, dále soud bere zřetel rovněž ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem.

Nález ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2396/19 ze dne 29. 10. 2019, dle hodnocení Ústavního soudu uzavření a dodržování mediační dohody týkající se péče o děti a jejich výchovy je relevantní skutečností pro hodnocení toho, jak jsou účastníci schopni spolu komunikovat. Současně jde o známku toho, že komunikace mezi nimi v době rozhodování krajského soudu nebyla takového charakteru, že by to vylučovalo střídavou péči. Naopak schopnost účastníků uzavřít a dodržovat mediační dohodu nese známky toho, že za pomoci soudu či mediátora jsou účastníci schopni konstruktivní interakce.

Metoda interdisciplinární spolupráce ve věcech péče o nezletilé dítě s sebou přináší, kromě primární snahy podpořit rodiče tak, aby sami našli úpravu poměrů, která bude v nejlepším zájmu jejich dítěte, příjemný benefit. Vhodně nastavená interdisciplinární spolupráce totiž dokáže vygenerovat důkazy, na základě kterých je možno při respektování shora citovaného ustanovení § 907 odst. 2, 3 občanského zákoníku, rozhodnout o péči o nezletilé dítě i v případě, že se rodiče nedohodnou na vhodné úpravě poměrů, a to bez nutnosti vypracování znaleckého posudku.

Ze zpráv poskytovatelů odborné pomoci (poskytovatelé sociálních služeb, kliničtí psychologové, mediátoři ...) je možno učinit skutkové závěry o tom, který rodič má spíše schopnost dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem; který rodič podporuje druhého v rodičovské roli; který spíše naplní předpokládané ekvivalentní zapojení obou

rodičů do života dítěte; který rodič spíše na situaci nahlíží skrze zájmy dítěte a který skrze své zájmy, apod. V rámci interdisciplinární spolupráce je vhodné dohodnout se na obsahu soudu zasílaných zpráv, a to i s ohledem na mlčenlivost jednotlivých subjektů. Mlčenlivosti se věnuje třetí část závěrů sympozia.

Na počátku soudního řízení jsou často oba rodiče plni emocí, které jim ztěžují nalézt nejlepší zájem jejich dítěte, mnohdy nemají povědomí o (právních) možnostech, jak poměry k dítěti upravit. Na rozhodnutí o formě péče může mít vliv i to, jakým způsobem rodiče po ošetření emocí a odstranění nevědomosti mění svůj pohled na rodinnou situaci a její řešení. Opět se jeví jako vhodné tyto (ne)posuny v názorech rodičů procesně použitelným způsobem zachytit. Obdobně lze doporučit procesně použitelným způsobem zaznamenávat faktické projevy rodičovských kompetencí. Konečně vodítkem pro rozhodnutí ve věci samé může být, zda rodiče dodržují zatímní dohody uzavřené před některým ze subjektů interdisciplinární spolupráce, popř. zda dodržují dříve vypracovaný rodičovský plán a pokud ne, tak z jakého důvodu (ospravedlnitelné x neospravedlnitelné důvody). Praktickým možností nastavení interdisciplinární spolupráce se věnuje třetí část závěrů sympozia.

Symposium se zabývalo též otázkou, zda a případně do jaké míry při rozhodování o péči zohlednit to, jak rodina fungovala do rozpadu – jeden z rodičů byl např. na rodičovské dovolené a druhý trávil 8 – 10 hodin v práci, aby rodinu finančně zajistil. Poslední věta § 907 odst. 2 občanského zákoníku zní: *Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.* Symposium došlo k závěru, že by bylo vhodné presumovat, že oba rodiče o dítě řádně pečovali a dbali na jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu s tím, že každý z rodičů pečoval jiným, „v rodině“ dohodnutým způsobem. Tento předpoklad je možno relevantními důkazy vyvrátit. Presumování řádné péče obou rodičů se v případě rozhodnutí o střídavé či společné péči nevyklučuje s nastavením adaptačního procesu dítěte ve vztahu k rodiči, který o něj osobně pečoval z časového hlediska méně. K nastavení adaptačního procesu lze doporučit uzavírání zatímních dohod v průběhu řízení.

Skutečnost, že střídavá nebo společná péče není naplňována osobně jedním z rodičů, ale výrazně osobou jinou (nový partner/partnerka, prarodiče...), může představovat takovou změnu okolností, která umožní nové projednání a rozhodnutí ve věci péče o nezletilé dítě.

Praktická doporučení 3. rodinněprávního sympozia

Téma: Střídavá péče

Pro naplnění potřeby dítěte mít a rozvíjet vztah s oběma rodiči není rozhodující právní forma péče, nýbrž to, aby se reálně otec i matka rovnocenným způsobem podíleli na jeho výchově a oba byli dítěti ekvivalentním způsobem emočně i fyzicky dostupní. Všechny tři zákonné formy péče o nezletilé dítě umožňují dosažení tohoto stavu. Ať už jde o péči jednoho z rodičů (s tomu odpovídajícím dohodnutým nebo soudně určeným stykem druhého rodiče), střídavou péčí (lhostejno zda dítě stráví u rodičů vždy 50% času nebo půjde o tzv. asymetrickou střídavou péči) či péči společnou. Konečně faktický stav je i vodítkem pro rozhodování Evropského soudu pro lidská práva – stížnosti na samotné pojmenování (formu) péče jsou odmítány jako neopodstatněné. Při projednávání a rozhodování věcí péče o nezletilé dítě by soudy měly tuto ekvivalenci v péči (rozsah osobní péče) zohlednit též při určení výše výživného.

Sympozium učinilo závěr, že interdisciplinární spolupráce zúčastněných subjektů se jeví jako vhodná metoda podpory rodičů při řešení věcí rodinného práva soukromého. Spolupráce by přitom vždy měla naplňovat kritéria spravedlivého procesu. Jedná se zejména o rychlost soudního řízení, doporučované pomoci a intervencí; férovost procesu a jeho transparentnost; předvídatelnost soudního rozhodnutí a celkově předvídatelnost procesů a konečně snahu o to, aby se účastníci řízení mohli s rozhodnutím vnitřně ztotožnit. V rámci nestranného přístupu k oběma rodičům lze doporučit, aby oba rodiče dostávali stejné či obdobné otázky. Může se jednat např. o otázky: 1) S jakým problémem (s jakou věcí) přicházíte? 2) Jaká je Vaše představa řešení tohoto problému? 3) Jakou roli ve Vaší představě řešení problémů hraje druhý rodič? 4) Jakou roli by obecně měl mít druhý rodič v životě dítěte? Souhlasíte s tím, že by oba rodiče měli být zapojeni do života dítěte rovnocenně? Taková (nebo obdobná) baterie otázek napomůže tomu, aby oba rodiče vnímali celý proces jako nestranný. Při vhodně nastavené interdisciplinární spolupráci má baterie otázek i vedlejší benefit. Jsou-li tyto otázky rodičům kladeny u OSPOD, soudu i poskytovateli odborné pomoci a jsou-li procesně použitelným způsobem zaznamenány odpovědi, je možno vysledovat, jakým způsobem se po edukaci (ošetření emocí a odstranění nevědomosti) posouvají rodiče v nahlížení na potřeby dítěte, ve schopnosti provést ho rozpadem rodiny apod. To může být soudu vodítkem při aplikaci § 907 odst. 2 a 3 občanského zákoníku.

Transparentnosti a předvídatelnosti procesů mohou napomoci edukační materiály (letáky), které jsou rodičům a případně dětem k dispozici, a které je provedou celým procesem. Lze doporučit, aby tyto materiály zahrnovaly nejen popis soudního procesu, ale i případných procesů souvisejících (odborná pomoc, schůzka na OSPOD...). Závěry sympozia přináší v příloze několik letáků pro inspiraci.

Nástrojem vhodným pro prevenci některých konfliktů vyplývajících z faktické realizace rodičovské odpovědnosti a nástrojem, který současně může zároveň vést k větší míře akceptace soudního rozhodnutí rodiči (nebot' je „více vtáhne“ do rozhodování), je rodičovský plán. Již bylo zmíněno, že rodiče velmi často nevědí, jakým způsobem si po rozpadu jejich vztahu mají uspořádat poměry ke společnému dítěti, často nemají povědomí o tom, co vše v rámci společného výkonu rodičovské odpovědnosti budou muset v průběhu života dítěte řešit.

Rodičovský plán představuje podrobnou mimosoudní dohodu rodičů o realizaci jednotlivých složek rodičovské odpovědnosti. Rodiče si mohou dohodnout konkrétní úpravu péče či styku, včetně různých výjimek a mimořádných situací (nahrazení styku pokud běžný styk např. z důvodu nemoci není realizován); úpravu výživného, včetně úhrady tzv. mimořádných výdajů, pojištění, spoření ...; úpravu daňových zvýhodnění na děti ... V praxi se ukazují dvě možnosti, kdy začít s vypracováváním rodičovského plánu. Buď ihned po zahájení soudního řízení (např. v rámci společné schůzky rodičů na OSPOD) – potom rodičovský plán může detekovat oblasti, na nichž se rodiče nedohodnou, nebo až po soudním rozhodnutí – potom rodičovský plán slouží k faktickému naplnění soudního rozhodnutí resp. úpravě výkonu rodičovské odpovědnosti. V závislosti na rozumové vyspělosti dítěte může být jeho zapojení do vypracování rodičovského plánu naplněním § 875 odst. 2 občanského zákoníku (*Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, sdělí rodiče dítěti vše potřebné, aby si mohlo vytvořit vlastní názor o dané záležitosti a rodičům jej sdělit; to neplatí, není-li dítě schopno sdělení náležitě přijmout nebo není schopno vytvořit si vlastní názor nebo není schopno tento názor rodičům sdělit. Názoru dítěte rodiče věnují patřičnou pozornost a berou názor dítěte při rozhodování v úvahu.*) a naplněním realizace jeho (procesních) participačních práv. Opět pro inspiraci je v příloze závěrů symposia přiložen „vzorové“ vypracovaný rodičovský plán.

Při nastavení interdisciplinární spolupráce ve věcech rodinného práva soukromého není možné opomenout problematiku mlčenlivosti jednotlivých subjektů. Je zřejmé, že soud nebo OSPOD potřebuje pro výkon své práce výstupy od dalších zúčastněných subjektů, musí však respektovat jejich mlčenlivost. U poskytovatelů sociálních služeb je mlčenlivost ve vztahu k soudu upravena v § 100 odst. 3 zákona o sociálních službách ve spojení s § 128 občanského soudního řádu, ve vztahu k OSPOD v § 100a zákona o sociálních službách, § 53 odst. 1, písm. f) zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Mlčenlivost mediátorů je upravena v § 9 zákona o mediaci a klinických psychologů (jako zdravotnických pracovníků) v § 51 zákona o zdravotních službách.

Symposium při projednávání problematiky střídavé péče neřešilo dvě významná téma. Jedná se o participační práva nezletilých dětí a otázku zapojení znalců do projednávání a rozhodování věci péče o děti. V obou případech bude těmto tématům věnováno samostatné symposium.

Přílohy:

- vzory edukačních materiálů
- rodičovský plán
- závěry panelové diskuse